

HISTORISK BAKGRUND

Tyskland var enligt fredsfördraget i Versailles 1919 förbjudet att ha ubåtar. I väntan på att förbudet skulle hävas arbetade dock tyskarna i hemlighet med att skapa en ubåtsflotta. För ändamålet bildade de tre varven Krupp-Germania, Weser och Vulkan i juli 1922 i Haag i Holland skeppsbyggnadsbyrå Ingenieurskantoor voor Scheepsbouw (IvS). Företaget finansierades av Krupp-Germania och en hemlig marinfond via olika tyska skenföretag. Byrån erbjöd sina tjänster utomlands, vilket resulterade i att sex länder, bl a Finland och Sovjetunionen, byggde ubåtar enligt tyska ritningar.

I december 1925 kontaktade den finska marinbyrån ett antal varv och begärde anbud avseende byggandet av tre 400 tons ubåtar och en 99 tons ubåt. Det i Åbo förlagda varvet Crichton-Vulcan (CV), bakom vilket IvS stod och som sedermera kom att bli Wärtsilä Oy, fick i september 1926 uppdraget att bygga en 465 tons ubåt. I avtalet angavs displacementen i uläge till 600 ton, längd överallt till 63,5 meter och bredd till 6,1 meter. Skrovet skulle klara 75 meters djup och dyktankarna skulle vid stillaliggande kunna fyllas på 30 sekunder. Ubåten skulle komma upp i 13,5 knop i ytläge och 8,0 knop i uläge. Beväpningen skulle bestå av en 75 mm kanon, en 12,5 mm luftvärnskulspruta, två aktra och två förliga 533 mm torpedtuber samt minbrunnar för totalt 20 minor. Huvudmaskineriet skulle bestå av två dieslar om 530 hk vardera. Elmotorerna skulle ge 360 hk. Operationsradie i ytläge med 10 knops fart skulle vara 1 500 sjömil och i uläge med 4 knops fart 75 sjömil. I april 1927 beställdes ytterligare två likadana ubåtar av CV. Som arbetsnamn användes SV1, SV2 och SV3 (SV = sukellusvene), men när den första ubåten, som gavs namnet Vetehinen, sjösattes i juni 1930 började man tala om Vetehinen-klassen. Vissa smärre avsteg hade då gjorts från byggnadskontraktet, bl a hade displacementen ökat till 493 ton i ytläge och 716 ton i uläge samt dieslarna till 580 hk. Vidare hade kanonbestyckningen ändrats till en 76 mm kanon och en 20 mm kanon. I augusti samma år sjösattes de två följande ubåtarna Vesihisi och Iku-Turso.

Den ryska S-klass ubåten var en följd av ett konfidentiellt marint samarbete mellan Sovjetunionen och Tyskland. År 1926 besökte en rysk delegation den tyska flottan och skeppsbyggnadsbyrå IvS. Ryssarna framställde önskemål om ubåtsritningar, vilket tyskarna utlovade. Det hela resulterade i att IvS våren 1931 offererade en ubåt liknande den tyska IA-klass ubåten. Efter vissa justeringar påbörjades i Leningrad byggandet av de första S-klass ubåtarna och i december 1934 stapellades den första ubåten vid Ordzjonikidze-varvet. De tre första ubåtarna hade till en början numren N1-N3 (nemetskaja = tysk). Efter de första provturerna år 1936 ändrades emellertid beteckningarna till S1-S3 (srednjaja = medelstor). I västvärlden kände man inte till det hemliga samarbetet mellan Sovjetunionen och Tyskland, varför man under lång tid trodde att "S" stod för Stalinetz. S-klass ubåten hade ett displacement om 856 ton i ytläge och 1 090 ton i uläge. Längd, bredd och höjd var 77,98 m, 6,4 m och 4,44 m. Dens

operationsradie var 9 800 sjömil med 10 knops hastighet i ytläge och 148 sjömil med 3 knops hastighet i uläge. I ytläge kom den upp i 19 knop och i uläge 9 knop. Max operativt dykdjup var 80 meter. Beväpning bestod av sex 533 mm torpedtuber (två i aktern och fyra i fören), en förlig 100 mm kanon och en aktra 45 mm kanon. Slutligen kom Sovjetunionen att under åren 1934-1947 bygga 48 S-klass ubåtar; S1-S3 (IX-serien) och S4-S6 (IXb-serien) vid Ordzjonikidze-varvet i Leningrad, S7-S20 (IXb-serien) och S46-S48 (XVI-serien) vid Krasnoje Sormovo-varvet i Gorkij, S21-S24 och S101-S104 (IXb-serien) vid Sudomech-varven i Leningrad, S25, S52 och S27 (XVI-serien) i Molotovsk, S31-S37 (IXb-serien) vid Marti-varvet i Nikolajev samt S51-S57 (IXb-serien) vid Dalzavod-varvet i Vladivostok.

Den sovjetiska SC-klass ubåten var en för den tiden medelstor ubåt (deplacementet i uläge 704 ton, längd överallt 57 meter, beväpning fyra förliga och två aktra 533 mm torpedtuber samt två 45 mm kanoner, besättning 38 man). Den första ubåten byggdes 1930 och gavs namnet Stsjuka (Gäddan) – vilket ledde till att klassen kom att kallas Stsjka-klass eller SC-klass. Första serien (III) bestod av fyra ubåtar; SC301 Stsjuka, SC302 Okun, SC303 Jorsj och SC304 Makrel, alla avsedda för sovjetiska Östersjöflottan. Nästa serie (V) byggdes 1932-1935 och omfattade SC305 Lin, SC306 Piksja, SC307 Treska, SC308 Sjomga, SC309 Delfin, SC310 Bjelucha, SC311 Kumzja och SC312-316. Till en början gavs ubåtarna namn på fiskar och andra havsdjur, men från och med SC312 fick de endast klassbeteckning och nummer. De redan givna namnen bibehölls dock. Således kom de elva första att ha sina namn skrivna med mässingsbokstäver i fören. I fortsättningen fick ubåtskaptenerna nöja sig med typbeteckning och nummer målade på bägge sidor av ubåtarnas torn. I vissa fall var dock även dessa i mässing. År 1936 påbörjades byggandet av den tredje serien (X). Varje serie var en förbättring vad gäller fart, räckvidd och bestyckning i förhållande till föregående. Sovjetunionen byggde 86 SC-klass ubåtar före och under andra världskriget, vilka tjänstgjorde i de fyra flottorna Stilla havsflottan, Svarta havsflottan, Östersjöflottan och Nordflottan.

1939-1940

Andra världskriget bröt ut den 1 september 1939 när överlägsna tyska styrkor marscherade över Polens gränser. En vecka dessförinnan hade Sovjetunionen och Tyskland ingått en överenskommelse om nonaggression. Denna förvånade omvärlden eftersom Tyskland allmänt uppfattades som motståndare till Sovjetunionen. Samtidigt hade Hitler och Stalin i hemlighet kommit överens om en uppdelning av Östeuropa. Sovjetunionen hade tilldelats bl a Finland och de baltiska staterna, medan Tyskland fått bl a Polens västra hälft.

I Finland blev man både förvånad och förfärad när nyheten om Hitlers och Stalins handslag nådde landet. Såväl Finland som Tyskland ansåg sig hotade av bolsjevismens expansion västerut och i Finland hyste man starka sympatier för

Tyskland. Finnarna befarande att Hitlers och Stalins överenskommelse om nonaggression skulle få konsekvenser för landet.

I oktober 1939 uppmanades Finlands regering att sända en delegation till Moskva för att "diskutera konkreta politiska frågor". Vid de kommande förhandlingarna krävde Sovjetunionen, med hänvisning till Leningrads trygghet, att man skulle få vissa landområden av Finland. Kraven accepterades endast i viss mån och det hela slutade med att den finska delegationen reste hem utan att någon överenskommelse nåtts. Stormakten Sovjetunionen kunde självfallet inte acceptera Finlands vägran att rätta sig efter dess krav.

I gryningen den 30 november 1939 anföll sovjetiska styrkor Finland och det s k Vinterkriget var ett faktum. Samtidigt bombades finska städer av det ryska flygvapnet. Röda armén var i alla numerära avseenden överlägsen den finska armén. Sovjetunionen satte på landfronten in 460 000 man, 2 100 kanoner, 2 100 stridsvagnar och 550 flygplan. Finlands armé förfogade över 185 000 man, drygt 330 kanoner och 116 flygplan. Trots den numerära överlägsenhet led Sovjetunionen flera stora nederlag och i december 1939 avstannade den ryska offensiven. Nya ryska förband sattes in i striderna. I mars 1940 hade Sovjetunionen inte mindre än 600 000 man – mot Finlands 150 000 man – på Karelska näset. Tillslut måste Finland ge efter. Kriget pågick till den 12 mars 1940 då fred slöts i Moskva på Sovjetunionens villkor. Finland behöll dock sin självständighet. De officiella förlusterna var för Sovjetunionens del 217 000 man, och för Finlands del 23 157 man. De ryska uppgifterna kan dock starkt ifrågasättas, eftersom man knappast tagit med de tusentals ryska soldater som frös ihjäl under den stränga vintern i ödemarkerna.

Finlands val att gå i krig framför att underkasta sig de sovjetiska kraven på det sätt som de baltiska staterna gjorde och det hårdnackade motstånd som man erbjöd ryssarna gav landet stor respekt i omvärlden. Under hösten 1939 hade således Estland, Lettland och Litauen ansett sig tvungna att acceptera sovjetiska flott- och flygbaser inom sina territorier. Stalin nöjde sig dock inte med det. Sommaren 1940 marscherade Röda armén över gränserna och de baltiska staterna införlivades som socialistiska rådsrepubliker med Sovjetunionen.

1941

Hitler iakttog Sovjetunionens expansion med ökat missnöje. Tyskland måste vara tryggat i öster för att kunna vinna kriget mot England. Hitlers ogillande av Sovjetunionens agerande resulterade i att han den 18 december 1940 undertecknade sitt hemliga Direktiv Nr 21 angående ett anfallskrig mot Sovjetunionen. Operationen fick täcknamnet "Barbarossa" och inleddes den 22 juni 1941 då tyska trupper stormade in över Sovjetunionens gränser. Det neutrala Finland var Tysklands vapenbroder utan att formellt vara allierad med Tyskland. Samma dag som Tyskland inledde sitt anfall mot Sovjetunionen anfölls

Finland av sovjetiska styrkor och landet var ånyo i krig med Sovjetunionen (det s k Fortsättningskriget).

I Östersjön var Röda flottan överlägsen de tyska och finska flottorna. Kriegsmarine var bunden på västfronten i kriget mot den brittiska sjömakten och dess uppgift i Östersjön blev, förutom att skydda den egna kusten och sjöförbindelserna, att begränsa Röda flottans rörlighet genom mineringar. Röda flottan förfogade i Östersjön över 68 ubåtar, varav 13 S-klass och 18 SC-klass. Innan kriget mot Tyskland hade man förlorat endast en ubåt, S2 som gick under den 3 januari 1940 i en finsk minering vid Märkets fyr i Ålands hav. Finlands ubåtsvapen bestod av de tre ovan nämnda ubåtarna Vetehinen, Vesihiisi och Iku-Turso samt de mindre ubåtarna Saukko och Vesikko.

I samband med att operation "Barbarossa" igångsattes lade tyska och finska minläggare tusentals minor i Finska viken. Syftet med mineringarna var att tillfoga Röda flottan förluster då den drog sig tillbaka från Baltikum till Leningrad och därefter att hindra att den tog sig ut till Östersjön igen. Även Sovjetunionen placerade ut minspärrar då man misstänkte ett tyskt anfall. Sålunda kom Finska viken bara några dagar efter att det tyska anfallet inletts att vara avstängd från Östersjön. Totalt hade Tyskland, Finland och Sovjetunionen lagt ut över 5 200 minor och 2 000 svephinder/sprängbojar i Finska viken.

Under sommaren 1941 avancerade tyska styrkor in över Baltikum och mot Leningrad samtidigt som Sovjetunionens armé och flotta retirerade under svåra förluster till Leningrad. Redan i september 1941 hade de tyska styrkorna nått fram till Leningrad. Tyskarna lyckades dock inte inta staden trots att man belägrade den från september 1941 till januari 1944.

1941 var ett dystert år för de ryska Östersjöubåtarna. Framförallt under reträtten från Baltikum till Leningrad förlorade man i de finska och tyska mineringarna ett flertal ubåtar. SC305 tjänstgjorde i skoldivisionen i Kronstadt och behövde alltså aldrig ta sig genom mineringarna, medan S7 lyckades ta sig helskinnad genom de farofyllda vattnen. Under tiden juni – november 1941 förlorade ryska Östersjöflottan totalt 29 ubåtar, varav sju S-klass och fyra SC-klass, samtidigt som framgångarna var mycket begränsade. Enligt västerländska källor sänktes endast ett handelsfartyg om 3 724 bruttoregister ton (brt) genom direkt inverkan av ryska ubåtar.

1942

Våren 1942 kompletterade de finska och tyska flottorna minspärrarna i Finska viken. Ubåtsnät lades också ut, vilka bevakades av ubåtsjägare beväpnade med sjunkbomber. Samtidigt utrustades 30 i Leningrad övervintrande ubåtar för ett ubåtskrig i Östersjön. Av dessa lyckades dock endast en del ta sig igenom minspärrarna och ut till Östersjön. En stor andel av ubåtarna mötte således sina öden då de stötte på minor och sjönk till botten med man och allt. Under år 1942

förlorade Röda flottan totalt tolv ubåtar i Östersjön, varav en S-klass och nio SC-klass. De ryska ubåtarnas framgångar å andra sidan har varit föremål för delade meningar. Enligt västerländska forskare skall ryska Östersjöubåtar under år 1942 genom direkt inverkan ha lyckats sänka 18 handelsfartyg om totalt 37 789 brt, medan ryska marinhistoriker hävdar att ubåtarna lyckats sänka 39 handelsfartyg om totalt 109 093 brt.

Målet för de sovjetiska ubåtarna var i första hand den s k "malmtraden", d v s de handelsfartyg som skeppade järnmalm från Luleå och Oxelösund till den tyska krigsindustrin. Dessutom försörjdes den tyska Lapplandsarmén delvis sjövägen och i stort sett alla Finlands förbindelser med andra länder gick över Östersjön. Det var följaktligen av stor vikt för Sovjetunionen att transportlederna över Östersjön stördes.

S7 och SC305 var två av de ubåtar som under våren 1942 utrustades i Leningrad för ett sjökrig. S7 ingick i den första grupp om tio ubåtar som gick till sjöss i maj-juli. Andra gruppen, också den bestående av tio ubåtar, gick ut i augusti-september. SC305 fick vänta på sitt eldprov till oktober då den som en av tredje gruppens 16 ubåtar löpte ut. Av dessa hade sju ubåtar, bl a S7, deltagit i de tidigare turerna.

Till en början patrullerade de sovjetiska ubåtarna ute på Östersjön, men i slutet av augusti började de oväntat uppträda i Ålands hav där det förekom omfattande sjöfart. På grund av den ökade närvaron av fiendeubåtar i Ålands hav beordrades den finska ubåtsflottiljen till Mariehamn för att dagtid utföra eskorttjänst och på nätterna ägna sig åt ubåtsjakt. Man antog att de sovjetiska ubåtarna nattetid gick till ytan för att i skydd av mörker ladda sina batterier. De finska ubåtarna försågs således med extra beväpning i form av sjunkbomber i behållare på akterdäck. Varje ubåts patrulleringsområde avgränsades av "ingenmansland" för att en i mörker uppdykande ubåt skulle kunna anfallas utan föregående identifiering. Kombinationen bra hydrofoner och ljudlös gång i ytläge med hjälp av elmotorer skulle förhoppningsvis ge resultat.

Vesihisis sänkning av S7

På morgonen den 2 juli 1942 begav sig S7 ut mot Finska vikens minspärrar för att ta sig till Östersjön. Efter en skräckfylld färd som varade i 68 timmar lyckades man ta sig förbi minspärrarna och ut till fritt vatten. Nervspänningen måste ha varit olidlig då S7:s befälhavare kaptenen av tredje rangen Sergej Prokofjevitj Lisin styrde sin ubåt genom de massiva minfälten ibland med minornas ankartåg skrapande längs skrovets yttersida.

S7 styrde mot den svenska kusten och då man nådde Landsort följde man kusten söderut. Utanför Kråkelund upptäckte Lisin den 9 juli det nordgående svenska ångfartyget Margareta på 1 272 brt. S7 närmade sig Margareta i ytläge. Ombord på Margareta hade man upptäckt ubåten, men man trodde att det var en

svensk ubåt då det inte var ovanligt att svenska ubåtar patrullerade i området. När S7 var bara 400 meter från Margareta girade S7 mot henne och avfyrade en torped som rusade genom vattnet och träffade sitt mål midskepps. Margareta klövs i två delar och inom loppet av en minut sjönk hon till botten och tog med sig fjorton av de arton besättningsmännen i djupet.

Den 11 juli upptäckte Lisin en sydgående konvoj bestående av 28 fartyg eskorterad av de svenska vedettbåtarna Snapphanen och Jägaren utanför Västervik. S7 befann sig i uläge. Lisin betraktade konvojen genom periskopet och valde ut ett av de större fartygen. Två torpeder avfyrades mot det svenska fartyget Luleå, ett med järnmalm fullastat motorfartyg på 5 611 brt, och S7 dök sedan snabbt ner i djupet. Snapphanen hade dock observerat torpedavskjutningen och skyndade snabbt till platsen och hann fälla fyra sjunkbomber innan den ena av S7:s torpeder med en våldsamt explosion träffade Luleå i förskeppet om babord. Vattenmassorna forsade in genom det hål som torpeden slitit upp och Luleå sjönk inom loppet av två minuter. Av Luleås besättning drunknade åtta man. Efter att ha fällt sex sjunkbomber begav sig Jägaren till den plats där Luleå hade gått under och lyckades bärga 27 man ur vattnet. Samtidigt fortsatte Snapphanen att kasta sjunkbomber mot ubåtens förmodade läge. S7 hade dock lyckats undkomma sjunkbombarna och befann sig i trygghet långt från ubåtsjägarna.

Därefter lyckades S7 den 30 juli sänka det tyska handelsfartyget Käthe på 1 599 brt och den 5 augusti det finska handelsfartyget Pohjanlahti på 683 brt innan hon i slutet av augusti återvände till Leningrad.

I oktober 1942 begav sig S7 ut på nytt uppdrag i Östersjön. Minspärarna i Finska viken forcerades och på eftermiddagen den 21 oktober närmade man sig Söderarm i uläge. När det hade blivit mörkt beordrade Lisin ytläge för att ackumulatorerna skulle laddas. Hydrofonisten avlyssnade omgivningen och angav att inget främmande ljud kunde uppfattas. Ubåten bröt vattenytan och intog ytläge. Dieslarna startades och S7 började gå mot norr. Lisin och fyra besättningsmän klättrade upp till bryggan i tornet. Månsken rådde och efter en stund kunde de urskilja det blinkande ljuset från Söderarms fyr om babord. De fem ryska besättningsmännen spanade ut över havet utan att kunna upptäcka något fientligt fartyg.

Den finska ubåten Vesihisi befann sig samtidigt i ytläge i Ålands hav nordväst om Lågskär. Månen skymdes emellanåt av det halvmulna vädret vilket gjorde att det var mörkt även om sikten var god. Plötsligt upptäckte utkiken en främmande ubåt i ytläge i sydlig bäring fyra distansminuter från den finska ubåten. Vesihisis befälhavare Olavi Aittola styrde sin ubåt i riktning mot den främmande ubåten och närmade sig den i ett gynnsamt T-läge utan att upptäckas av dess besättning. Ubåten identifierades som en sovjetisk ubåt av S-klass. Då Aittola bedömde att den sovjetiska ubåten var inom skotthåll avfyrade han en bogtorped från drygt en och en halv distansminuts avstånd. Ombord på Vesihisi räknade

man tiden det skulle ta för torpeden att nå sitt mål. Den beräknade gångtiden två minuter gick utan att någon explosion skett. Aittola trodde då att torpeden hade missat sitt mål, varför han lät öppna eld med 76 mm kanonen. Man han dock avfira endast två skott då en dov smäll hördes och havet lystes upp av en hög eldpelare.

Torpeden hade trots allt träffat S7 vid aktern. S7 skakades om av en våldsam explosion och de fem besättningsmännen i tornet kastades i vattnet samtidigt som S7 sjönk mycket snabbt och lämnade endast en oljefläck på ytan. Efter bara några minuter var Vesihiisi framme vid förlisningsplatsen och plockade upp Lisin och tre andra besättningsmän som överlevt sänkningen. Innan Vesihiisi begav sig från förlisningsplatsen fälde man en sjunkbomb på den plats där olja steg upp till ytan.

De fyra ryska besättningsmännen fördes i land för att förhöras av underrättelsetjänsten. En kapten av tredje rangen var en värdefull informationskälla och Lisin kom senare att utgöra en av de värdefullaste fångar som Finlands flotta tog under kriget. Efter att finnarna hade förhört Lisin "lånades han ut" till Tyskland för fortsatt förhör.

Lisins bedrift att sänka fyra fartyg under ett och samma uppdrag uppmärksammades i Sovjetunionen. Bara två dagar efter att S7 sänkts tilldelades Lisin "Gyllene Stjärnans orden" och hederstiteln "Sovjetunionens Hjälte," en utnämning som endast sex ubåtskaptener fick under andra världskriget. Hans porträtt hängdes upp på väggen i sjöofficersklubben i Kronstadt och han hyllades som en hjälte. När man senare fick veta att Lisin tagits till fånga och dessutom kanske avslöjat alltför mycket om den sovjetiska ubåtsflottan hamnade han i onåd och hans porträtt försvann diskret från sjöofficersklubbens vägg.

Vesihiiis i mörker och på långt avstånd mot ett rörligt mål avlossade torpedskott måste betraktas som en bedrift utöver det vanliga. Överbefälhavaren och marskalken av Finland Gustaf Mannerheim uppmärksammade således bedriften genom att dagen efter skicka ett telegram med följande innehåll.

Med anledning av det mästerliga skott som igår efter mörkrets inbrott från 3 000 meters avstånd sänkte en fientlig ubåt framför jag till sjöstridskrafternas general och speciellt till de som utförde sänkningen mina lyckönskningar och mitt erkännande.

Den finska ubåten Iku-Turso upprepade den 27 oktober 1942 Vesihiiis bedrift genom att med ett torpedskott sänka den ryska ubåten SC320.

Vetehinens sänkning av SC305

Den 5 november 1942 utsattes ytterligare en konvoj för torpedattack i Ålands hav. Denna gång var det "nykomlingen" SC305 under befäl av Dmitriy Mikhailovich Sazonov som hade gett sig in i spelet. På kvällen gick Iku-Turso och

Vetehinen ut från Mariehamn för att ta upp jakten på den fientliga ubåten. I Vetehinens loggbok står följande att läsa.

1700: Avfärd för ubåtsjakt till Ålands hav med ub Iku-Turso.

2118: Varseblev i riktningen 360° fientlig ubåt, vars kurs c a 270°.

2130: Ifrågavarande ubåt försvann i västlig riktning. Begynte med hydrofonens hjälp söka och följa efter den.

2250: Siktade ånyo ubåten.

2255: Avfyrade båda bogtorpederna från c a 250 meter. Torpederna träffade inte.

2256: Öppnade eld med Bofors-kanonen. Tre träffar noterades. Ungefär en halv minut senare körde på fiendens ubåt framför tornet. Öppnade eld även med Madsen-kanonen mot fientliga ubåtens skrov.

2257: Eld upphörde. Inalles avsköts sex skott med Bofors-kanonen och åtta med Madsen-kanonen. Fiendebåten sjönk med stark styrbords slagsida och bör anses som förintad. Därefter utfördes avlyssning på undergångsstället, men inget ljud förnams.

0125: Avgick från platsen till Mariehamn.

Veikko Hyytiäinen¹ beskriver dock kanske bäst vad som utspelade sig den mörka natten på Ålands hav.

Skymningen faller. Dieslarna har tystnat och maskeringsnäten tagits bort. Före avgång har vi redan skinnkläderna på ute på däck, och många talar med låg röst. Man önskar grannbåtens manskap lycka till. Man skakar hand med sin kollega med motsvarande befattning på grannbåten. Nu nås mina öron av en mening från andra båtens däck som låter som en förolämnning: "gör nu ni också någonting!" På detta svarar dock vår godmodiga maskinist Matin-Jussi glatt: "nä, vi tar nog en ryss på släp hit."

Ordning på däck. Vår chef, kaptenlöjtnant Antti Leino kommer. Uppställning - rättning - givakt. Avlämningen sker med dämpad röst. Chefen frågar med lika låg röst elmaskinisten om den krånglande gyrokompassen är i ordning och får svaret, att nu fungerar den gamla vattenkylda Anschützen igen. Chefen kommenderar "skingring."

Maskinfolket äntrar ner genom luckan i akterdäck och drar igen den efter sig. Den sista ljuspunkten på akterdäck försvinner. Däcksmanskapet, artilleristerna och torpedhantverkarna fördelar sig till för- och akterstationer. Männerna lossar förtöjningarna och för med hjälp av båtshakar ut båten från grannens sida. Chefen i talröret: "sakta framåt."

Färden till patrulleringsområdet börjar. Nu är däckets helt tomt. Även förliga luckan är stängd. Enda andningshållet är nedgångsluckan från tornet. Tornet är mörklagt, men längre ner i manöverrummet skimrar ännu litet ljus. Det syns dock inte utifrån.

---

¹ "Finlands ubåtar i fred och krig" av Kalervo Kijanen (originalets titel "Sukellus hälytys")

Vi är på väg ut till sjöss. Utkikarna kommer till bryggan. Jag monterar just nattsiktet på hållaren mellan periskopens schakt. Det knuffas tills alla hittat sin rätta plats. Jag har den öppna nedgångsluckan mellan benen, när jag med kikaren kontrollerar nattsiktet. Kanske litet för kraftigt ljuskors i detta mörker. Jag dämpar det litet. Det är mulet men god sikt. Hur långt i förväg förmår man upptäcka en mörk, låg ubåt? Jag förundras. Fyrarna vid svenska kusten syns alldeles klart. Det är bra att man med hjälp av dem kan kontrollera sitt läge. De används också av vår ryske broder, då han riktar förstävnen mellan Understen och Märket. Den finländska sidan är mörk och dyster. Vi går med sakta fart. I radiohytten sitter gnisten med hörlurar för öronen och lyssnar efter ljud i vattnet. Sakta vrider han ratten runt sökande efter ljud...främmande ljud.

Loggboksföraren i tornet meddelar bryggan: "gnisten säger att han hör propellerljud på babords låring. Egen propeller stör." Chefen: "bra, saktast möjligt framåt!" Sedan till rorgångaren "babord!"

Plötsligt ökar spänningen. Det löper genom båten: vi har fått kontakt! Utkikarna anstränger sig. Nerifrån hörs chefen i talröret: "c a 100 grader om babord." "80 grader om babord" - och så vidare. Snart är målet rakt för över. Alla på bryggan spanar ivrigt. Kikarna svänger åt höger och vänster. Ingenting syns. Chefen frågar: "varifrån hörs det?"

Det tar en stund sedan kommer med låg röst: "det hörs inget." Chefen i talröret: "halv fart framåt." Ingen säger något. Tystnaden varar en stund. Plötsligt, nästan tvivlande, säger en utkik: "där är den, lite åt babord!" Snabbt tittar de andra. Svagt skymtas ubåtens silhuett, på babords bog. Där ligger den med stoppade motorer i ytläge. Nu följer händelserna snabbt. Chefen ger snabba order och vänder sig sedan mot mig: "skjut den första mellan fören och tornet och den andra mellan tornet och aktern!"

Till rorgångaren: "babord lite."

Nu kommer fiendeubåtens förstäv i ljuskorset. Korsets vertikallinje flyttar sig mot tornet. Förliga kanonens framkant tar jag som riktpunkt, och så med eftertryck: "Fyr!"

I tornet under mig trycker man på avfyrningsknappen. Jag känner en liten skakning i skrovet, när lufttrycket knuffar ut torpeden ur tuben. Ljuskorset flyttar sig mot förliga kanonen, men långsammare. Nu stannar korset mot tornets kant. Då fattar jag och säger högt: "den slår back." Ingen bäringssdragning. Fienden har upptäckt oss och gissat vad som skulle komma. Vår chef blev rädd att ubåten skulle fly och med lite panik i rösten kommenderar han "högsta framåt! babord bättre! bemanna kanonen!" Som ekorrar springer männen till kanonen. En del kommer genom tornluckan. En del har varit på bryggan som utkikar och kastar sig ner på däck. Hård träning har gett till resultat att inget klavertramp sker trots att allt sker i mörker. Ubåten växer i kikaren. Jag säger högt vad också de andra ser i sina kikare: "nu tänker de dyka, de går ner genom tornluckan." Vår båt skakade. Vår förstäv har trängt in i den ryska ubåtens sida. Vår kanon spottar eld och stål. Första skottet genom tornet. Runda ljusringar skymtar på träffpunkten. Chefen skriker med hög röst i talröret: "full back!" Det tar en stund innan maskinen stoppar och börjar gå back. Vattnet skummar i aktern, när maskinerna arbetar för fullt.

Hylsorna från Bofors 76 mm halvautomatkanon skramlar mot plåtdäcket. Skulle fören komma loss eller skulle vi gå till botten tillsammans? Loss! Det har blivit ett enormt hål, då vår förstäv är utrustad med ubåtsnätsskärare, vilken är som två jättesågar. Av dessa går en från fören snett nedåt och den andra snett uppåt. Sågens tänder är 20 cm vardera. Den ryska ubåtens akter sjunker. Fören reser sig högt i luften. Skrovet gör en underlig rullande rörelse. Tornet och kanonerna vänder sig åt vänster. Fören pekar nästan mot himlen och den ryska ubåten sjunker ner i djupet.

Meddelande nerifrån: "förliga torpedrummet läcker." Pumparna har startats. Men det går ännu inte att säga, om de orkar suga tillräckligt. Chefen beordrar gnisten att meddela ubåten i grannrutan om det inträffade och be denna komma närmare, ifall vi skulle behöva hjälp.

Vetehinen lyckades trots sina skador ta sig iland och vid den följande dykarundersökning kunde följande skador konstateras.

- förliga djupodrets högra blad hade tryckts ned c a 10° och dess skyddsbåge hade brutits av,
- förstäven och dess undre nätsåg hade brutits av och av den undre sågen återstod endast en tand,
- båtens köl var intryckt på en sträcka av 10-15 meter,
- formskrovet hade tryckts in och vridit sig tillsammans med förstäven c a två kvm underifrån,
- förliga djupodret fungerade inte och
- sexans dyktank läckte.

Vetehinen reparerades den 15-22 november 1942 i Åbo och togs därefter åter i tjänst.

Vetehinens rammstöt samt Vesihisis och Iku-Tursos torpedskott måste statistiskt sett ha gjort Finlands lilla ubåtsflotta till andra världskrigets mest framgångsrika i denna säregna gren av sjökrig.

1943

År 1943 förbättrades situationen i Leningrad väsentligt för de instängda ryssarna. Genom en rysk offensiv söder om Ladoga hävdades blockaden i januari och miljonstaden hade åter en östlig landförbindelse.

De ryska ubåtarnas angrepp året innan mot sjöfarten på Östersjön medförde att Finland och Tyskland beslöt sig för att med ubåtsnät och mineringar helt stänga Finska viken. Under tiden mars-maj lade man ut ett 30 sjömil långt och 60-90 meter djupt ubåtsnät tvärs över Finska vikens smalaste del. Längs med ubåtsnätet patrullerade ubåtsjägare. Även kompletterande mineringar gjordes. Samtidigt förberedde sig ubåtsbrigaden i Leningrad för en ny offensiv. Man förfogade över 22 ubåtar, varav fyra S-klass och nio SC-klass. Trots upprepade försök lyckades dock ingen ubåt ta sig igenom ubåtsnätet och minspärrarna till Östersjön. Röda flottan förlorade det året fem ubåtar i Östersjön, varav två S-klass och tre SC-klass.

1944

Genom en sovjetisk storoffensiv i januari 1944 bröts tyskarnas belägring av Leningrad definitivt. Under några veckors tid förflyttades fronten till Narva där tyskarna tillfälligt lyckades stoppa den ryska offensiven. De ryska ubåtarna i Leningrad, 18 till antalet, beordrades till en början inte ut eftersom man vis av

erfarenhet från förra året insåg att det inte lönade sig att försöka ta sig igenom ubåtsnätet och minspärrarna.

Slaget om Atlanten var redan förlorat för Tysklands del. I tyska Östersjöhamnar fanns därför 70 VIIC-klass ubåtar som tidigare tjänstgjort på Atlanten. För att bekämpa Röda flottan skickade Tyskland under sommaren 1944 13 av dessa ubåtar till Finska viken. De stationerades i Tallinn, Helsingfors, Kotka och finska skärgården. I Kotka placerades en särskild UBoot-Führungsstab som skulle leda operationerna i Finska viken. De tyska ubåtarna rönt dock inte några större framgångar. I september förlorade de sina baser i Finland och Estland, varefter de opererade från stöddepåer i Danzigbukten. Tyskland förlorade under tiden juli 1944 – februari 1945 fem av sina ubåtar i Finska viken.

Den 9 juni 1944 inledde Röda armén en storoffensiv mot Finland på Karelska näset. Ryssarna avancerade fram till Viborg som man nådde den 20 juni. Nordost om staden i området Tali-Ihantala lyckades emellertid finnarna stoppa den ryska kolossen. Finska trupper och finskt artilleri hade förflyttats till området från andra frontavsnitt. Under flera dygn pågick mycket hårda strider. Genom koncentrerad artillerield, infanteriets avvärjningseld samt flygvapnets och den tyska flygavdelningen Kuhlmeys bombningar lyckades man således stoppa det sovjetiska anfallet. I slaget deltog 50 000 finska och 150 000 ryska soldater. Det finska fältartilleriet avfyra under två veckor totalt c a 120 000 skott, varav under den häftigaste stridsdagen den 3 juli över 12 000 skott. Sovjetunionens förluster har uppskattats till 22 000 man, medan Finland förlorade 8 800 man. Återigen hade finnarna slagit omvärlden med förundran och respekt. Den finska sisun hade vägt tyngre än den ryska numerära överlägsenheten. Slaget vid Tali-Ihantala är det största slaget i de nordiska ländernas historia.

Liknande strider bröt något senare ut vid Vuosalmi och Viborgska viken. Även då lyckades finnarna avvärja det sovjetiska anfallet. Därefter övergick striderna i ställningskrig fram till vapenstilleståndet som inträdde den 4 september. Det slutliga vapenstilleståndsavtalet undertecknades den 19 september. Ett villkor för vapenvilan var dock att alla tyska styrkor i Finland måste lämna landet senast den 14 september. Om så inte skedde, var finnarna tvungna att avvärja och överlämna tyskarna till Sovjetunionen. Den tyska flottan och det tyska flygvapnet hade inga problem att lämna Finland inom utsatt tid. För den tyska Lapplandsarmén var det däremot omöjligt att lämna landet med så kort varsel. Det hela ledde till att Finland tvingades vända sina vapen mot vapenbrodern. Under kriget mot Sovjetunionen hade Finland fått ovärderlig hjälp av den tyska Lapplandsarmén. Utan den hade finnarna haft svårt att försvara sin över 1 000 km långa gräns mot Sovjetunionen. Delvis tack vare den tyska Lapplandsarmén kom således Finland att fortsätta existera som självständig nation. Trots det var finnarna tvungna att bryta sin lojalitet. Om finnarna hade valt att avvisa de ryska vapenstilleståndsvillkoren, hade det sannolikt medfört Finlands undergång som självständig nation.

Vapenstilleståndsavtalet av den 19 september 1944 stadgade bl a att Finland skulle upplåta sina farvatten och hamnar till Sovjetunionen så länge kriget mot Tyskland varade. Finland var även tvunget att biträda med lotsar och marinpersonal i den svårnavigerade skärgården. Härigenom fick de tio i Leningrad avgångsklara ryska ubåtarna en trygg inomskärsväg förbi den minerade Finska viken och ut till Östersjön. Dessa ubåtar nådde där under årets tre sista månader relativt stora framgångar samtidigt som endast en av dem (M96) sänktes. Enligt ryska källor sänkte de genom direkt inverkan 28 handelsfartyg om totalt 75 221 brt. Motsvarande uppgifter enligt västliga källor är 13 fartyg om 35 754 brt.

1945

I januari-april 1945 förekom omfattande tysk sjöfart i södra Östersjön. Tyska styrkor och civila flyktingar var av den framryckande Röda armén avskurna från landförbindelse västerut. Detta innebar dels att de tyska styrkorna måste försörjas sjövägen, dels att retirerande trupper och flyende civila måste transporteras sjövägen till västligare hamnar. Skyddet av den tyska sjöfarten var på grund av brist på eskorterare och utbildad personal mycket svagt. Ubåtsbrigaden i Leningrad höll sex till åtta ubåtar ute till sjöss samtidigt, vilka enligt ryska källor lyckades sänka 26 handelsfartyg om totalt 107 228 brt medan endast en ubåt (S4) gick förlorad. Enligt forskare i väst sänktes 15 handelsfartyg om totalt 67 504 brt av de sovjetiska ubåtarna. Mest framgångsrik, sett i sänkt tonnage, blev ubåtskaptenen Marinesko och hans ubåt S13 som den 30 januari sänkte Wilhelm Gustloff (25 484 brt) och den 10 februari sänkte General Steuben (14 660 brt). Vid förlisningarna omkom c a 10 000 människor, varav de flesta civila flyktingar och sårade soldater. Det bör dock till Marineskos försvar nämnas att han, som hade i uppdrag att sänka så många fientliga fartyg som möjligt, rimligtvis inte kan ha känt till att Wilhelm Gustloff och General Steuben, vilka inte förde Röda Korsets emblem, hade flyktingar och sårade ombord.